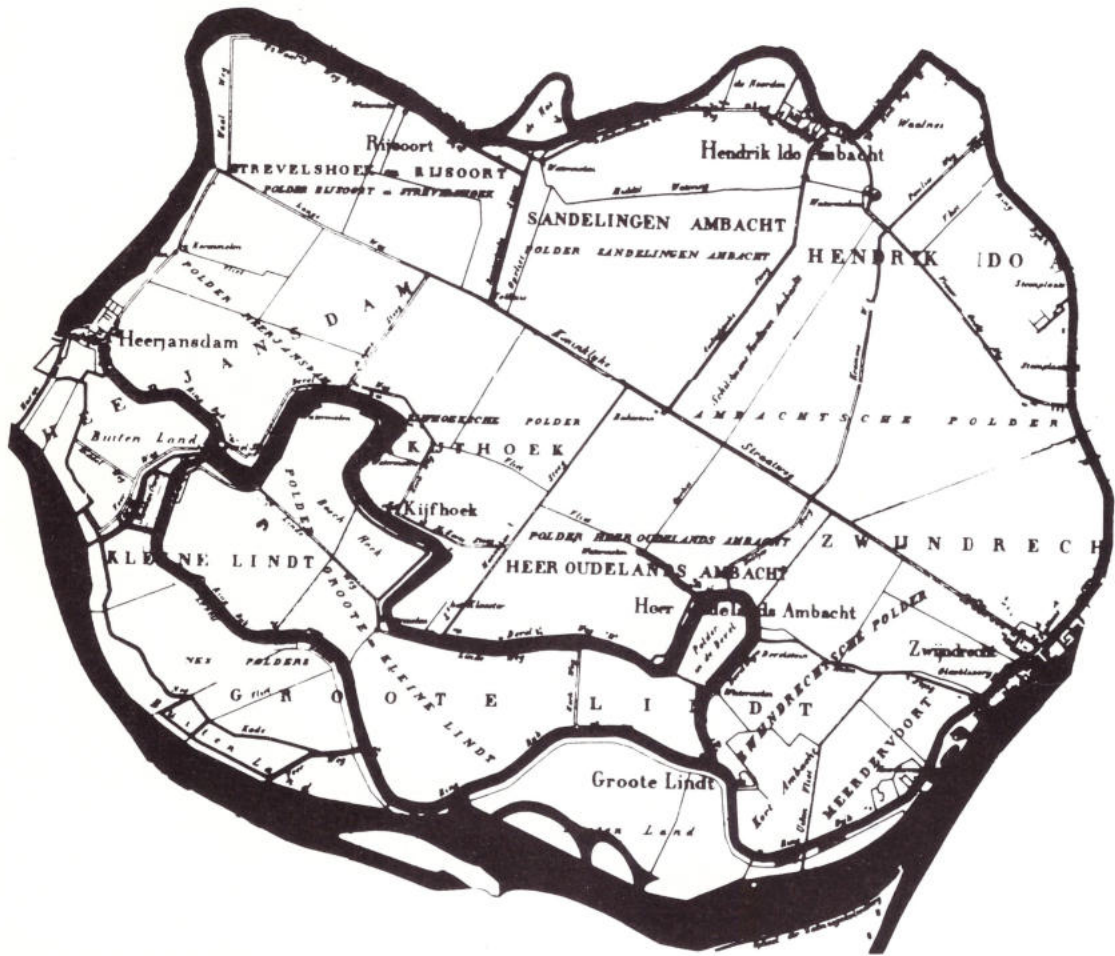


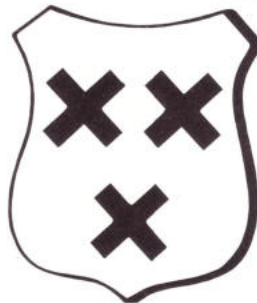
Swindrecht Were



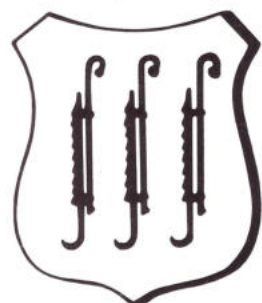
Heerjansdam



Hendrik Ido Ambacht



Zwijndrecht



Uitgave van: Historisch Genootschap, Hendrik Ido Ambacht
 Historische Vereniging, Zwijndrecht
 Jaargang 4 nr. 2
 november 1990

Swindregt Were

I N H O U D :

Een watermolen in de Zwijndrechtse Waard in 1339	blz. 2
't Wonderkind van de Lindt	blz. 12
Begraven vroeger	blz. 15
Roem van Zwijndrecht	blz. 23
Berichten uit 't Ambacht	blz. 27
Een bloemlezing uit het Am- bachts dialect (2)	blz. 29
Colofon	blz. 36

*

EEN WINDWATERMOLEN IN DE ZWIJNDRECHTSE WAARD IN 1339

INLEIDING

Wie zoekt naar gegevens over historische gebouwen, personen, verschijnselen en gebeurtenissen, doet er goed aan niet alleen kennis te nemen van bestaande literatuur, maar ook van tal van periodieken die met geschiedenis van doen hebben.

U weet immers maar nooit wat u tegenkomt. En wanneer u iets tegenkomt, komt u zichzelf tegen indien u nalaat om dat te noteren, toegankelijk te maken en te houden. Wie dat wel doet, beschikt op den duur over een verzameling, ogenschijnlijk onsamenvangende, gegevens waarmee soms verrassend gecombineerd kan worden. Deze bijdrage is het resultaat van zo'n combinatie.

De Zwijsrechtse Waard is het oostelijk deel van het eiland IJsselmonde. In de noordwesthoek van de Zwijsrechtse Waard liggen de vroegere ambachtsheerlijkheden Rijsoord en Strevelshoek en het dorp Rijsoord. Zie afbeelding 1.



Afbeelding 1: Detail van een kadastrale kaart in 1848 getekend door J.A.Margadant, landmeter en tekenaar bij het kadaster.

Er zijn twee akten bekend die dateren van kort na de herdijsing van de Zwijsdrechtsse Waard in 1332, waarin aanwijzingen voorkomen over één, wellicht twee, molens die in de omgeving van Rijsoord gestaan hebben. Zij vormen de bouwstenen van dit artikel.

Allereerst zullen deze twee akten besproken worden teneinde na te gaan:

- of er sprake was van één of twee molens;
- waar deze gestaan heeft c.q. hebben.

Daarna zal, in ruimer verband, de ontwikkeling van de Zwijsdrechtsse Waard worden gezien in een poging vast te stellen waar deze molen(s) voor diende(n). Tenslotte dient het resultaat te worden vergeleken met de algemeen aanvaarde opvatting over het voorkomen en gebruiken van windwater- dan wel windkorenmolens in Nederland in de veertiende eeuw.

DE MARKT BIJ DE MOLEN

De eerste aanwijzing is afkomstig uit een akte van 23 juli 1339 met de volgende inhoud.

Graaf Willem III geeft aan zijn klerk Gerrit Alewijnszoon, toestemming in zijn ambacht Rijsoord op de Waal een weekmarkt te houden op iedere maandag, alsmede twee jaarmarkten. Zelf de plaats waar deze markten dienden te worden gehouden, is aangegeven: tussen het veer en de molen (1). Met het veer wordt bedoeld de plaats waar later de brug over de Waal werd gebouwd. De toenmalige hoofdstraat van Rijsoord volgde, vanaf het veer, de loop van de Waal in oostelijke richting tot de grens met Sandelingenambacht. Vandaar draaide de weg, die later de Rijsoordse Steeg ging heten, met een bocht naar rechts in zuidelijke richting. Die hoofdstraat, thans het Schalksedijkje geheten en die nu een rustige woonwijk is (2), vormde destijds de kern van het dorp Rijsoord. Juist en uiteraard in de kernen van steden en dorpen heerste de grootste bedrijvigheid en dat waren de aangewezen plaatsen om markt te houden. Dat zal in Rijsoord ook zo geweest zijn.

Verder valt deze akte op door wat er niet in staat vermeld. Allereerst is dat de kerk van Rijsoord. Wanneer deze er in 1339 zou zijn geweest, zou deze de voorkeur van vermelding hebben ter bepaling van de marktlokatie. Een kerk is immers meer beeldbepalend en zichtbaar dan een veer over het water.

Ten tweede heeft die hoofdstraat geen eigen naam, bijv. Kerkweg of Molenweg en dat duidt er op dat in Rijsoord nog geen kerk of molen stond. De plaats van de genoemde molen is, op grond van het voorgaande, te lokaliseren ten oosten van het veer aan het einde van het , huidige, Schalksedijkje en buiten het ambacht Rijsoord. Op afbeelding 2 zijn de genoemde geografische objecten weergegeven.

DE AMBACHTELIJKE HOEVE

Op 12 april 1341 verleit (verleien = het vruchtgebruik van grond geven) graaf Willem III zijn klerk Gerrit Alewijns zoon uit Leiden met een stuk land gelegen in Rijsoord in Zwijndrecht langs de Waal binnen de aangewezen grenzen, tot een erfleen (3).

In die akte komt de tweede molenaanwijzing voor. De grenzen van het land zijn weliswaar nauwkeurig omschreven, doch slechts ten dele te bepalen. Letterlijk staat er het volgende:

- Een stucke lands liggende in Rijsoirde in
- Zwindrecht langhes den Waele, streckende mit-
- ten eghesprenge buten weghe ten Wale; want van
- die moelen weghe tot an dien ambacht dan Jan
- Wissen zoene bedyckt hadde ende dit land es
- breet bi den groeten weghe te metenen van den
- weghe die langhes den Waele gaet zuutwairt
- twee en viertich roeden.
- Item es breet opt Westende van 's heren graf-
- ten drie en vijftich roeden. Opt westende van
- der kerken vijftich roeden; opt Oestende van
- Dircks huyse van Waddinghe vijftich roeden.
- Ende op die westzide van lysbrecht waddyns
- lande vijftich roeden.
- Ende van dane recht dair streckende van den

- enen paele op den anderen dair die some of-
- loopt tussche drie ende twintich, ende vier
- ende twintich morge.....

Dit stuk land staat op afbeelding 2 aangegeven als ambachtsheerlijke hoeve. Het eerste deel van die omschrijving, waar het woord moelen weghe (= Molenweg) in voorkomt, kan als volgt worden vertaald. Een stuk land in Rijsoord langs de Waal waarvan een deel buitendijks ligt, en wel van de Molenweg tot aan Strevelshoek (4).

Dit land is bij de Rijsoordse Steeg, gemeten vanaf de weg langs de Waal in zuidelijke richting, 160 meter breed . Op het einde van de gracht (?) van de ambtsheerlijkheid is die breedte ruim 200 meter en bij het westeinde van het land van de kerk bijna 200 meter.

In het kader van deze bijdrage gaat het uiteraard om de Molenweg.

Het tweede deel van de omschrijving is enerzijds niet zo zeker te reconstrueren en anderzijds niet van belang voor het onderwerp. De aanduiding van de noordgrens van het land, te weten van de Molenweg in westelijke richting naar Strevelshoek, duidt er op dat de hoofdstraat van het dorp Rijsoord aan de oostzijde overging in een Molenweg. Een weg derhalve die zijn naam ontleende aan een molen die daar stond en gelegen was in Sandelingenambacht. Dat nu komt overeen met de molenplaats uit de eerste aanwijzing. Anders gezegd: er was sprake van een molen die langs de Molenweg stond in Sandelingenambacht.

Van oudsher was het Schalksedijkje een deel van het land van de ambachtsheer en dat is eeuwenlang zo gebleven, zoals in 1920 nog wordt vermeld (5).

DE ONTWIKKELING VAN DE ZWIJNDRECHTSE WAARD

Bekend is dat de in 1332 herdijkte Zwijsrechtse Waard in 1334 weer overstroomde en de eerste, beperkte, oogst in 1336 kon worden binnengehaald. Uit dien hoofde moet het sterk worden betwijfeld dat voor de eerste oogsten en de weinige inwoners

al in 1338 een korenmolen zou zijn gebouwd.

Naast de twee beschreven akten, noemt Nibbelink er nog zeven waarin graaf Willem III aan zijn klerk Gerard Alewijnszoon, tevens ambachtsheer van Rijsoord, gunsten verleent, te weten:

- het zestiende deel van de Zwijndrechtse Waard (1333);
- het recht om een kerk te stichten (1334);
- het recht om keuren te maken (1336);
- nogmaals het recht om een kerk te stichten (1336);
- het recht van de visserij in een deel van de Waal (1337);
- tolvrijdom voor de inwoners van het ambacht Rijsoord (1338);
- de verkoop van de cijns (1340),

Weliswaar zijn deze akten niet van direkt belang voor ons onderwerp, maar ze geven wel aan dat de graaf zijn klerk waardeerde en dat hij hem bevoordeelde.

Vervolgens werd een en ander schriftelijk vastgelegd. In die overige akten komt niets voor dat duidt op de aanwezigheid van een korenmolen of van het voornemen tot het bouwen ervan.

De ontwikkeling van de woongemeenschappen in de Zwijndrechtse Waard leidde aan het eind van de 15e eeuw tot de bouw van twee korenmolens.

In het oosten was dat de molen van de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk, die ten noorden van Oostendam stond en rond 1490 genoemd wordt (6). De andere stond in het westen, op de dam door de Waal te Heerjansdam, naast de grens met Oost-Barendrecht (7).

HET AANTAL MOLENS IN RIJSOORD IN 1340 EN DE FUNCTIE ERVAN

Uit het voorgaande kan worden samengevat dat er rond 1340 direkt ten oosten van Rijsoord, in Sandelingenambacht, één molen stond. Wat betreft

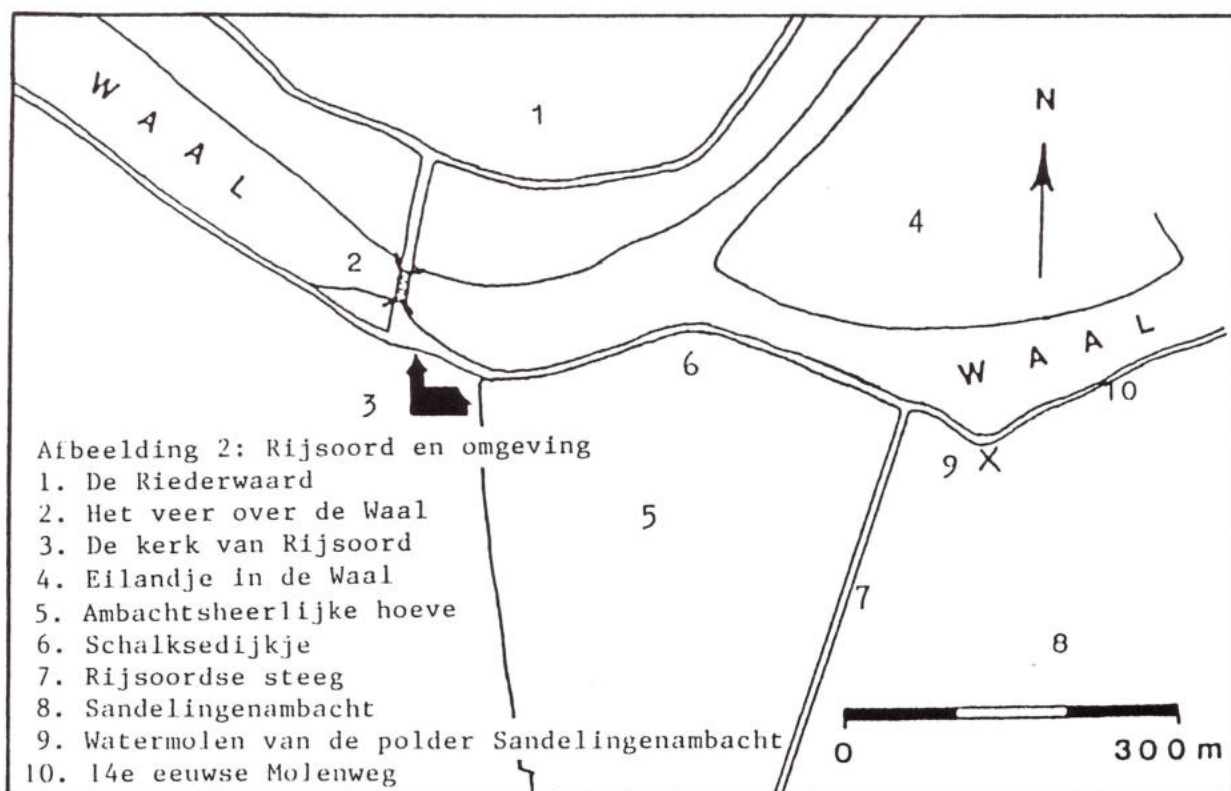
de bepaling van diens functie, zijn er twee algemene aspecten die meegewogen behoren te worden.

Allereerst is dat de later ontwikkelde norm (8) die aangeeft dat voor een bevolking van zo'n 2000 personen het lonend werd een korenmolen te exploiteren. En zoveel zullen er in 1338 nog niet zijn geweest in Rijsoord.

De tweede overweging is dat de plaats van een korenmolen aan de oostzijde van een dorp niet logisch is. Een voor de hand liggende vestigingsplaats is altijd de west- of zuidwestzijde van een woongemeenschap, dit ter waarborging van een onbelemmerde windvang bij overheersende winden uit richtingen tussen west en zuidwest. Dit vestigingspatroon is met name op de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden nog goed te herkennen.

Alles overwegende is het onwaarschijnlijk dat er kort na 1332 een korenmolen stond ten oosten van Rijsoord in Sandelingenambacht.

Het moet een watermolen zijn geweest.



DE POLDER SANDELINGENAMBACHT

De ambachtsheerlijkheid Rijsoord grensde in het oosten aan Sandelingenambacht. De oostzijde van de Rijsoordse Steeg, thans een deel van de Rijksstraatweg, vormde de grens (9).

De polder Sandelingenambacht was een Waalpolder, dat wil zeggen, het overtollige water werd met een windwatermolen uitgeslagen op de Waal.

De plaats van deze molen was in het oostelijk deel van de polder daar waar het Schalksedijkje naar rechts draait en overgaat in de Rijsoordse Steeg. Zie de afbeeldingen 1 en 2.

In samenhang met het voorgaande komen we tot de verrassende conclusie dat de polder Sandelingenambacht vanaf kort na de herdijsing in 1332 werd bemalen met een windwatermolen.

DE ONDERLINGE HOOGTEVERSCHILLEN VAN DE WAALPOLDERS

De Zwijndrechtse Waard vormt als het ware een ovale schaal met een flauwe gegolfde rand die aan de zuidzijde duidelijker is dan aan de noordzijde. De lagere delen in de gegolfde rand zijn, in het westen, de polder Heerjansdam en in het noordoosten de polder Hendrik Ido Ambacht. Van de vier polders die op de Waal uitsloegen, lag Heerjansdam het laagst, dan volgde Hendrik Ido Ambacht en Rijsoord en Strevelshoek. Sandelingenambacht lag wat hoger (10).

Juist in de wat hoger gelegen polder komt al in de eerste helft van de 14e eeuw een watermolen voor. Dat maakt het waarschijnlijk dat dat in de andere Waalpolders ook het geval was.

HET GEBRUIK VAN WINDWATERMOLENS IN NEDERLAND

Wat de Zwijndrechtse Waard betreft, heeft Jorissen (11) het stichtingsjaar van de watermolen van de Waalpolders gesteld op rond 1540. Naar mijn overtuiging kan deze stelling niet in stand blijven. Het stichtingsjaar dient met zo'n 200 jaar te worden teruggebracht. In het alge-

meen wordt als oudste vermelding van windwatermolens doorgaans de periode na 1400 genoemd. Die opvatting is onder meer gebaseerd op bewaard gebleven delen van rekeningen van drie van de vier Develpolders in de Zwijndrechtse Waard, te weten: Heer-Oudelandsambacht (1440), Zwijndrecht (1440 en 1441) en Groote en Kleine Lindt (1442 en 1443). (12).

De oudste vermelding van een poldermolen in de Zwijndrechtse Waard en dus in Nederland, dateert van 1339.

K. Brinkman (juni 1990)

Verwijzingen:

1. D.W. Nibbelink: Handvesten en oorkonden betrekkelijk de regtsgeschiedenis van de Zwijndrecht-schen Waard. Leiden 1860, Blz. 35 nr. 34.
2. F. Jorissen: Het hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, blz. 95. De oude Rijs-oordsestraatweg, de hoofdstraat van het dorpje, waar sedert 1339 een weekmarkt en zelfs twee vrije jaarmarkten gehouden mochten worden, is in vergetelheid geraakt (Schalkse dijkje).
3. Nibbelink: blz. 39 en 40, nr. 42. Deze acte bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief, leen- en registerkamer van Holland (LRK 30 fo. 44v). J.C. Kort heeft in "Ons Voorgeslacht" van 1987, op blz. 66 en 67, de volgende samenvatting gegeven van de actie van 12 april 1341: Vermeerderd met een stuk land aldaar, strekkend langs de Waal met een spreng buiten wege ten Waal van de molenweg tot het ambacht, bedijkt door Jan Wissenz., breed bij de molenweg te meten van de weg, die langs de Waal zuidwaarts gaat, 42 roeden, en op het westeind van Geerards gracht 53 roeden, op

het westeind van de kerk 50 roeden, op het oosteind van het huis van Dirk van der Wadding 50 roeden, en vandaar rechtdoor van de ene paal op de andere, tesamen 23 à 24 morgen groot behalve een gespreng met ambacht en tiende. De zinsnede: "te meten van de weg die langs de Waal zuidwaarts gaat", zorgde aanvankelijk voor problemen. Immers de Waal volgt ter plaatse een oost-west richting. De uit Nibbelink aangehaalde letterlijke tekst van deze zinsnede luidt: "te metenen van den weghe die langhes den Waele gaet zuutwairt". De betekenis daarvan is: gemeten in zuidelijke richting vanaf de weg langs de Waal, hetgeen duidelijk is en past bij de topografische gegevens.

4. Jorissen: blz. 22. De actieve Zeeuw Jan Wissenzone verkreeg het deel, dat onder de naam Scroels- of Screvelshoek bekend was; zijn vriend Gerard Allewijnszone het daaraan palende Rijsoord.
5. Teixeira de Mattos: De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, deel VI, De eilanden, Afd. II: Het eiland IJsselmonde, 's-Gravenhage 1920, blz. 235. Het Schalkse Dijkje..... is eigendom van en in onderhoud bij de ambachtsheer van Rijsoord, in beheer bij de gemeente Ridderkerk.
6. B. Woelderink: Inventaris archief Huis ten Donck, Gemeente-archief Rotterdam 1968, blz. 70, nr. 641: Stukken gediend hebbende in processen tussen de ambachtsheer van Ridderkerk enerzijds en de inwoners anderzijds over het onderhouden van de maalplicht 1500-1527, retroacta (1490-1498). Op blz. 191, regest nr. 184 van 5 februari 1499 wordt toestemming gegeven de korenmolen, die lange tijd vervalLEN is geweest, te herbouwen. Het moet overigens niet uitgesloten worden dat deze ambachtsheerlijke molen reeds in het begin van de 14e eeuw in gebruik was. J.C. Kort noemt

in "Ons Voorgeslacht" van 1987, blz. 250,, een molen in de Riederwaard in 1327 en een molen bij de dijk in de Riederwaard in 1347.

7. K. Brinkman: Contactblad van de Historische Vereniging Barendrecht, juni 1989, blz. 4 t/m 15. De korenmolen op de dam door de Waal te Heerjansdam in de 16e en in de 17e eeuw.
8. F. Stokhuyzen: Molens, Bussum 1972, blz. 12.
9. Teixeira de Mattos, blz. 228, in deel IV, afdeling II.
10. Idem, blz. 216 meldt over dit aspect: Het polderpeil der Waalpolders ligt voor de polder Hendrik Ido Ambacht op 1.90 m. voor de polder Sandelingenambacht op 1.80 m. en voor de polder Heerjansdam, Rijsoord en Strevelshoek op 2.50 m. - N.A.P.
11. Jorissen, blz. 50. Kort nadien (=1538) moeten de molens gebouwd zijn.
12. De molens van Zuid-Holland, 's-Gravenhage 1980, blz. 15.
De oudste vermelding van poldermolens kan gepreciseerd worden aan de hand van het periodiek "Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden", deel 103 - aflevering 4 uit 1988.
In zijn artikel "Waterbeheersing en afwatering in de Alblasserwaard tot de invoering van de bemaling in de 15e eeuw" stelt P.A. Henderikx op blz. 569: De vroegste vermelding van poldermolens die ons tot nu toe bekend is dateert uit 1439, wanneer in het Land van Arkel beneden de Zouwe drie molens worden toegevoegd aan vijf reeds bestaande molens. G.H. Keunen heeft, in hetzelfde tijdschrift, zijn bijdrage "Waterbeheersing en de ontwikkeling van de bemalingstechniek in Nederland" gepubliceerd. Hij meldt op blz. 572: dat.... windkracht voor polderbemaling omstreeks 1408 in de omgeving van Alkmaar werd toegepast, blijkbaar voor het eerst.

't WONDERKIND VAN DE LINDT

Iedere eeuw kent zijn wonderkinderen. Denk eens aan Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), die er al op zeer jeugdige leeftijd blijk van gaf uitzonderlijk muzikaal te zijn. Vader Leopold Mozart realiseerde zich dan ook snel, dat hij niet de geschiedenis in zou gaan als Mozart, maar als de vader van Mozart.....

En wat te zeggen van de geleerde Willem Bilderdijk! (1756-1831). Volgens deskundigen als kleuter van drie perfect de lees- en schrijfkunst machtig. Nog geen vijf jaar oud dichtte dit manneke reeds in het Frans en het Latijn. In de eerste tien levensjaren moet Willem al de basis hebben gelegd voor zijn fabelachtige kennis van de meest uiteenlopende zaken.

En nu kennen we acteertalentjes of kleuters die op sportief gebied hun mannetje of vrouwtje staan.

Tja, soms om jaloers op te worden....

Maar wist u dat onze waard ooit ook zo'n super-begaafd mensenkind heeft mogen begroeten? 't Nam al gauw de kuierlatten, dat is niet te loochenen, en toch.... 'n tikkeltje chauvinistisch mogen we wel zijn.

Wie dan? Wel, vanaf 1523 was Dammis van de Lindt, stammend uit een oud en aanzienlijk geslacht, ambachtsheer van de Grote (en stelt u zich daar nou niet té veel van voor), de Kleine en zelfs de Achterlindt! Een man van gewicht dus. In 1525 kreeg de ambachtsheer een stamhouder: Willem van de Lindt. Over hem wilde ik wat publiceren.

'n Knap koppie. Zelfs in Dordt viel zijn verlangen naar kennis al snel niet meer te bevredigen. Reeds op twaalfjarige leeftijd beoefende de kleine Willem de wetenschap in het dorp Meranen in het graafschap Hoogstraten.

Als Willem vijftien is, een leeftijd waarop onze jongens zich doorgaans meer voor brommers inte-



resseren en door hun ouders aan het huiswerk herinnerd moeten worden, studeert hij in Leuven theologie.

Vervolgens trekt hij door Frankrijk en Duitsland om er de Hebreeuwse taal- en letterkunde onder de knie te krijgen. En dan te bedenken dat vrijwel niemand in zijn dagen die taal machtig was! Als Willem 27 is, wordt hij, weer te Leuven, doctor in de theologie. Een jaar later vinden we hem als hoogleraar terug in Duitsland. In 1556 is hij deken der hofkanunniken te 's-Gravenhage, raadsheer van koning Philips II van Spanje en stadhouder van de bisschop van Utrecht en inquisiteur. Duidelijk dus geen aanhanger van de "nije leer", die Willem van ons.....

Als geleerd man latiniseerde hij vanzelfsprekend zijn naam: het werd Guilielmus Lindanus.

Toen de Nederlandse kerkprovincie in 1562 opnieuw werd ingedeeld, is Lindanus de eerste bisschop van Roermond geworden. Hij bleek een voortreffelijk kerkbestuurder, die de zeden der geestelijken en de tucht der kloosterlingen verbeterde. Ondertussen verschenen er met de regelmaat van de klok van zijn hand wetenschappelijke publikaties.

Tot tweemaal toe moest hij door het oorlogsgeweld zijn zetel verlaten: in 1578 en 1584, jaren waarin hij te Rome verbleef. Paus en prelaten waardeerden hem ten zeerste.

In 1588 werd Lindanus bisschop van Gent, duidelijk een "bevordering", maar niet lang na zijn ambtsaanvaarding in die Vlaamse stad is hij overleden, 63 jaar oud. Men heeft hem in de kathedraal van Gent in het graf van zijn voorganger bijgezet.

Willem van de Lindt.... Heeft hij, te Dordrecht geboren, de vette klei van de Zwijndrechtse Waard, waar zijn vader ambachtsheer was, menigmaal betreden? Och, misschien had hij er niet veel te zoeken. Wat moet een geleerd man in de Lindt? Maar men vergat hem er niet! Op kasteel Develstein hing ("boven op het middelste kamer-tje") een "conterfijtsel" van Lindanus.
(Volgens hs. 872 in het Dordts gemeentearchief)

In zijn eigen tijd rekende men hem tot de geleerdste mannen die er in Europa waren, samen met Erasmus, Hadrianus Junius en Janus Douza. Voorwaar een illuster gezelschap! Matthijs Balen somt de publikaties van Lindanus op: een lange lijst in het Latijn. (Boeck I van de Beschrijving van Dordrecht, pag. 205-207).

Het merendeel is nu niet meer traceerbaar en wat nog in archieven of kloosterbibliotheken onder het stof der eeuwen van hem bewaard gebleven is, zal waarschijnlijk ongenietbaar zijn....

Maar voor ons blijft 'ie het plaatselijk wonderkind. Die Willem.....!

C.R.van den Berg

BEGRAVEN VROEGER

In vroeger tijden was het leven sterk verbonden met de dood. Door gebrek aan preventieve geneeskunde en door slechte hygiënische toestanden stierven veel mensen jong. Van het aantal geboren baby's stierf een groot deel; kraamvrouwenkoorts was aan de orde van de dag.

Door de uitvinding van infectiebestrijdingsmiddelen zijn de levenskansen enorm verbeterd en hierdoor is de verbondenheid met de dood op een laag pitje komen te staan.

De begrafenisrituelen zijn in de loop der tijden ook sterk gewijzigd. In de Napoleontische tijd werd het begraven rond en in de kerk verboden (1812). Standverschil bleef er intussen wel bestaan; men had geen vrije keuze in de wijze van begraven. Pas in 1832 kwamen er officiële regels, die in 1869 bekrachtigd werden door de Begrafeniswet.

De gemeente Hendrik Ido Ambacht moest op zoek naar een terrein waar overledenen begraven konden worden. Het gemeentebestuur kocht een stuk grond van de eigenaars van de Kastanjehoeve.

Dit is de oude begraafplaats De Waalhof met het bekende opschrift: "Zijt ook Gij bereid?"

Op 20 februari 1858 vond daar de eerste begrafenis plaats.

In het begin van deze eeuw, toen voor de huwelijksuitzet de lakens, slopen, ondergoed enz. nog met de hand genaaid werden, maakte ook het doodshemd hiervan deel uit, vaak zelfs met miniatieuze steekjes geborduurd. Een paar witte sokken en een met wit linnen omnaaid luciferdoosje ontbraken niet; dit doosje diende om bij het afleggen onder de kin van de overledene te worden geplaatst om het openvallen van de mond tegen te gaan.

Niet in het ziekenhuis, maar in eigen vertrouwde omgeving, in eigen bedstede met bij wijze van spreken de poes in de vensterbank blies men

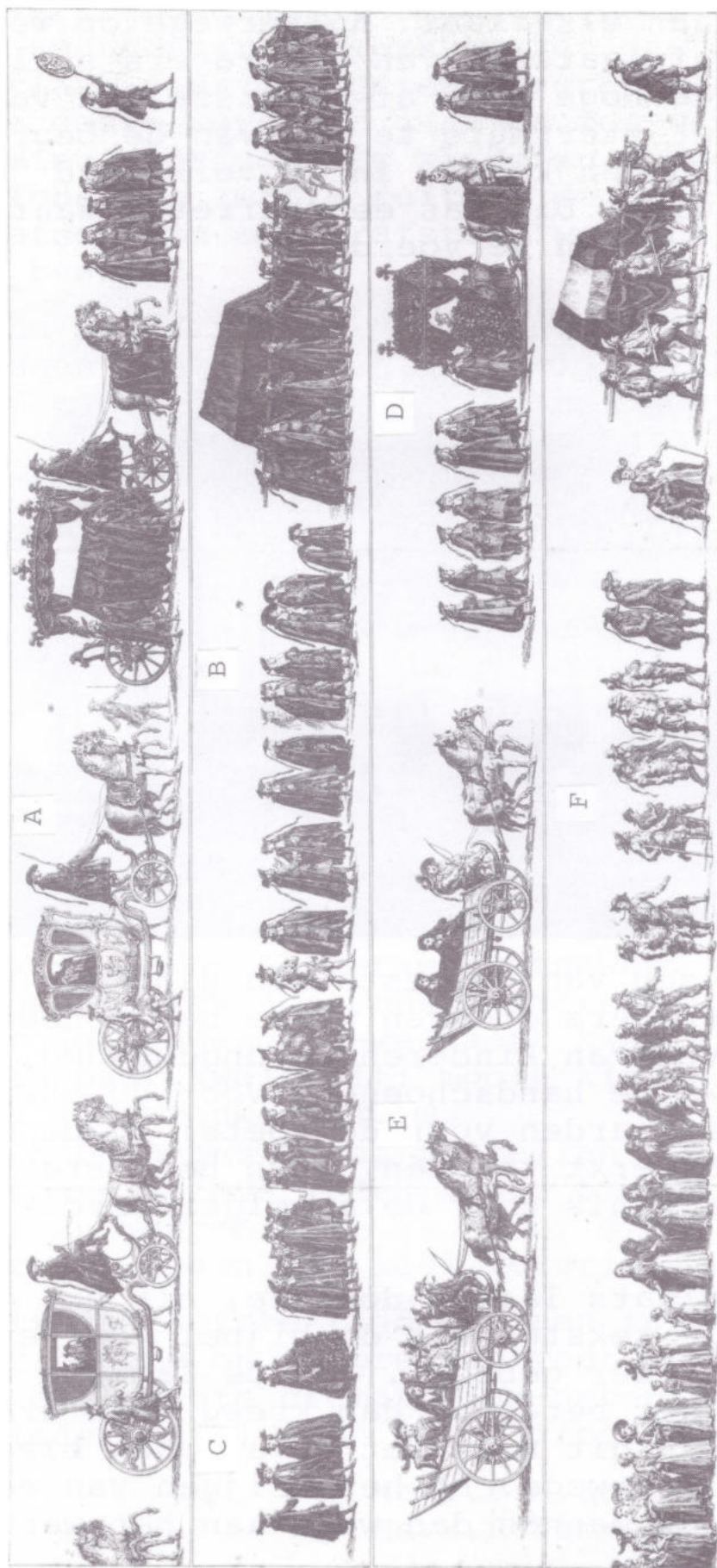
de laatste adem uit. Familie of buren waakten bij de stervende tot het einde daar was. De overledene werd door de buren in de bedstede op stro opgebaard, want de matras kon niet gemist worden. Dan werd de timmerman geroepen, al was het midden in de nacht, om de maat van de kist te nemen. Van het goedkoopste hout werd dan een kist getimmerd. Dit gold natuurlijk alleen voor het armste deel van de bevolking; de rijke boeren en burgers werden in eikehouten kisten begraven.

Als de dode opgebaard lag, ging de doodbidder Van Kroos-Breems en later Bax het overlijden huis aan huis aanzeggen. Het was pas later dat men overlijdenskaarten ging versturen. In die tijd werden alleen de buiten het dorp wonende familieleden schriftelijk op de hoogte gesteld.

In de dorpen zette men bij een overlijden de luiken áán (net niet dicht!). Wie geen luiken had, deed lakens voor de ramen, "sluiten" genoemd. De naaste buren sloten vanaf de dag van overlijden tot na de begrafenis. De overige buurtbewoners sloten alleen op de dag van het begraven. Bij het sterfhuys varieerde de tijdsduur van het sluiten van na de begrafenis tot zes weken erna.

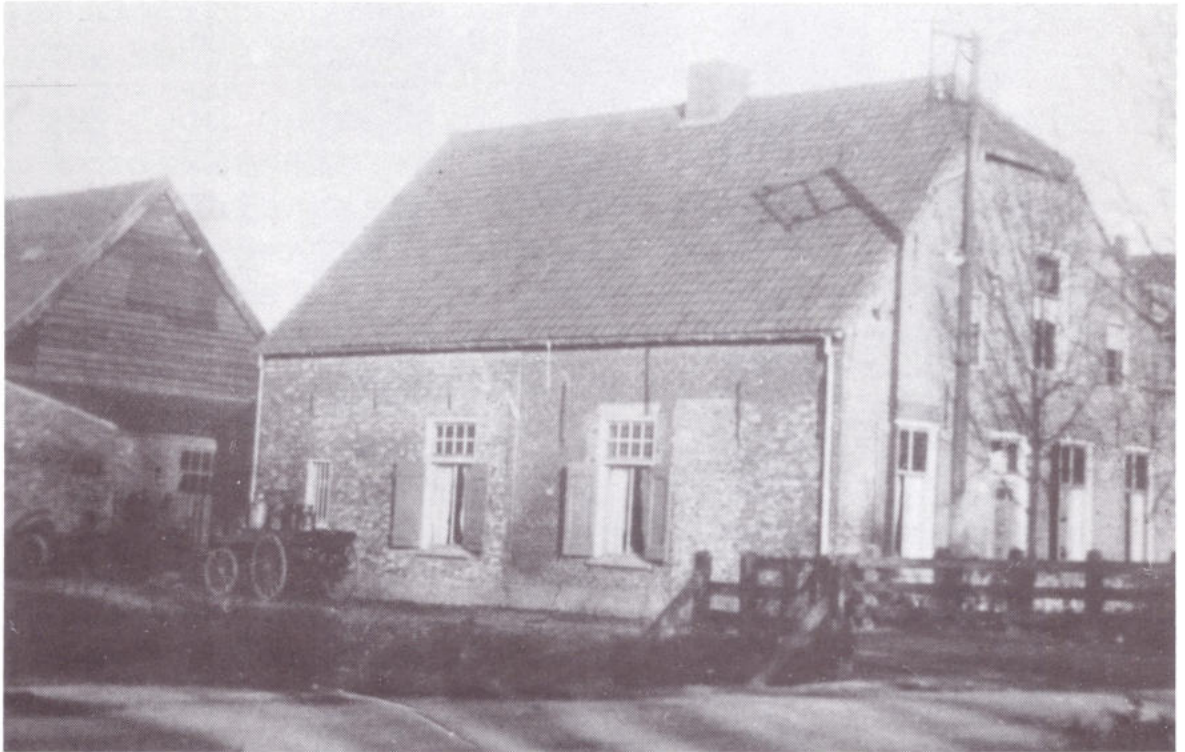
Op de dag van de begrafenis werd om 11 uur de klok "overluid". De dominee kwam voor een huisdienst, waarna werd gebeden en gesproken over het leven van de overledene. Gebruikelijk was dat de doodgraver een baar buiten de begraafplaats zette, welke dan door de buren van de overledene werd opgehaald en een uur voor de begrafenis bij het sterfhuys werd klaargezet. De mannen gingen dan weer aan het werk tot de tijd daar was, kleedden zich in een zwart pak, een wit frontje ("hart voor" genoemd) met zwarte strik en een hoge hoed. Het "hart voor" lag altijd schoon klaar met strik en hoed, om ook aan elkaar te kunnen uitlenen. Menige hoge hoed was groen uitgeslagen door veelvuldig gebruik en ouderdom.

BIJZONDERSTE NATIONAALE LIJKSTATEN DER HOLLANDEREN



- A. Eene staatelijke Adellijke Begravenis met koetzen
- B. Eene deftige aanzienlijke Burger- en Koopmans lijkstatie te voet
- C. De lijkstatie van een jong kind, te voet
- D. Eene Amsterdamsche lijkstatie van een kind, met eene slede
- E. De lijkstatie van den Hollandschen Boerenstand, met wagens
- F. Gewoone lijkstatie van den Hollandschen Boerenstand, te voet,
en wel die eener kraamvrouwe

De baar werd naar het kerkhof gedragen door acht mannen, vier aan elke kant. Halverwege op weg naar de begraafplaats bleven de dragers stilstaan, namen de hoge hoed af en wisselden van plaats. Was het sterfhuis te ver van de begraafplaats dan werd een karos, in de volksmond "kros" genoemd, gebruikt. Dit was een karretje waar de melkbussen op werden vervoerd.



Bij begrafenissen van welgestelden ging men met de koets. De dragers droegen witte handschoenen bij het begraven van kinderen en ongehuwden, bij de overigen zwarte handschoenen. Voor de oorlog liepen er twee paarden voor de koets; in de oorlog werd dat beperkt tot één. "Een hele stasie" werd zo'n begrafenis door de arbeidersbevolking genoemd.

Op de begraafplaats las de dominee, bij het graf staande, enkele teksten uit de bijbel voor en werd het Onze Vader gebeden. Kon de familie van de overledene het betalen, dan kreeg elke drager een kwartje. Was dit niet het geval, dan bleef het kwartje achterwege. Na het krijgen van een sigaar gingen de mannen dan weer aan het werk.

De eerste zondag na de begrafenis werd de rouw de kerk ingedragen. Dan kwam de hele familie in het zwart naar de kerk en zat dan bij elkaar in speciaal daarvoor gereserveerde banken. Door het hele gezin werd één jaar en zes weken lang rouwkleding gedragen. De kinderen droegen in die periode een zwarte ruit op de mouw. Met het plaatsen van een grafsteen werd de nagedachte-
nis bewaard.

Op de helft van de vorige eeuw had men drie klassen van begraven, daarbij sprak ook de leeftijd een woordje mee. Bij heel jonge kinderen was een begrafenis derde klas gratis, tweede klas kostte zestig cent. Bij het begraven van een volwassene eerste klas was men verzekerd van het beste doodskleed en de grootste baar. In die tijd sprak men trouwens van "doodkleed" en "doodbaar". Bij kinderen onder de 16 jaar werd de klok maar half zo lang geluid. Werd er derde klas begraven, dan werd het "minste" doodskleed gebruikt en de baar was ook wat geringer van afmetingen.

De taak van de doodgraver was o.a. het klokkeluiden. U kunt dat lezen in bijgaande instructies.

Op 1 mei 1968 kreeg Ambacht een tweede begraafplaats aan de Achterambachtseweg. Na de oorlog is het begraven steeds commerciëler geworden. Door de toegenomen welvaart kwam er steeds meer vraag naar kwaliteit: mooie kisten, mooie auto's, aula's en rouwcentrums.

Wij hebben ons laten vertellen dat, wanneer een dierbare is overleden, deze binnen twee uur gekist en weggebracht is. Héél efficiënt, dat wel, maar ook eigenlijk héél verdrietig.

Er is de laatste tijd wel een tendens om wat meer begrip op te brengen voor de rouwbeleving. Het efficiënte crematorium-gebeuren lijkt ons in ieder geval geen grote troost.

Mevr.P.M.Kats-v.d.Velden.

Mevr.R.Timmerman-Sijbrandij.

INSTRUCTIE VOOR DEN DOODGRAVER BINNEN DE GE-
MEENTEN HENDRIK IDO - EN SANDELINGEN AMBACHT

Artikel één.

De doodgraver is belast met de zorg voor de be-
graving der lijken binnen de gemeente.

Artikel twee.

Hij zal zorgen bij elke begrafenis op het kerk-
hof tegenwoordig te zijn om het lijk te ontvangen.

Artikel drie.

Zoodra bij hem aangifte gedaan wordt van het be-
graven van een lijk geeft hij daarvan dadelijk
kennis aan den Kerkelijken Ontvanger, met ver-
melding der klasse in welke men verlangt dat
het lijk begraven wordt, benevens de verdere
bijzonderheden als meerder luiden der klok of
gebruik van ander doodkleed hetwelk volgens het
Reglement op het begraven dezer gemeenten niet
onder het tarief is begrepen.

Artikel vier.

Hij zal zorgdragen dat het graf gegraven wordt
zonder hinder of stoornis bij het begraven te
veroorzaken, zorg voor het bewaren, afgeven en
terugvorderen, schoonhouden en onderhouden der
doodkleeden en doodbaren voor welker goede be-
zorging en berging, hij verantwoordelijk blijft.

Artikel vijf.

Hij zal bij het begraven van behoeftigen, zoowel
als bij alle andere begrafeningen de klok doen
luiden met dien verstande dat hij alsdan zoodra
het lijk, uit Hendrik Ido Ambacht komende, tot
aan de Ambachtsche Steeg genaderd zijnde, zal
moeten doen aanvangen en zulke doen volhouden,
zoolang tot dat de Stoet van de begrafenis we-
der die plaats zal bereikt hebben, terwijl bij
lijken uit Sandelingen Ambacht komende op gelij-
ken afstand zal moeten worden aangevangen en ge-
eindigd.

Artikel zes.

Hij zal zorgdragen dat de graven op die plaat-
sen worden gemaakt, dat reeds begraven lijken
niet worden aangeroerd en elk graf gedurende
veertien jaren niet weder opgegraven wordt.

Artikel zeven.

Hij zal voor de werkzaamheden aan deze zijne be-
diening verknocht, genieten aldus:

Voor het begraven van lijken boven de twaalf ja-
ren waaronder alle vorenstaande werkzaamheden
van graven, luiden, bezorging en berging der
doodkleeden en doodbaren zijn begrepen: Een gul-
den per lijk,

en voor lijken beneden twaalf jaren daaronder
begrepen alle bovengenoemde werkzaamheden: vijf-
tig cent per lijk zonder meer, waarvoor hij als-
mede verplicht zal zijn behoorlijk aantekening
te houden van elk begraven lijk.

Artikel acht.

Hij zal verplicht zijn behalve bij den aanvang
der Godsdienstoefening de klok te doen luiden,
zooals des morgens ten acht, des middags ten



Een begrafenis in 1926

twaalf en des avonds ten acht uren, alsmede bij alle voorkomende gelegenheden, waarvoor hij echter zal genieten jaarlijks de som van acht gulden.

Artikel negen.

Hij zal het kerkhof behoorlijk moeten schoonhouden en zuiveren van onkruid en effen houden uitgezonderd de straten rondom de kerk gelegen en daarvoor jaarlijks genieten de som van vier gulden.

Artikel tien.

Hij zal zorg dragen dat de poorten of deuren der toren, en de deuren der heiningen van het kerkhof te allen tijde behoorlijk gesloten zijn.

Artikel elf.

Hij is verplicht te zorgen dat geen lijk op de begraafplaats wordt gebragt, alvorens aan hem het permisjebiljet zal zijn ter hand gesteld, welke permisjebiljetten door hem zullen moeten worden bewaard en bij het einde van ieder jaar, voorzien van een lijst aan de burgemeester overgegeven.

Artikel twaalf.

De gereedschappen welke door het kerkenfonds zullen worden aangeschaft zullen door hem dadelijk na gebruik moeten geborgen worden in de daartoe bestemde bergplaats.

Artikel dertien.

Bij nalatigheid in de vervulling zijner betrekking of achteloosheid in zijne werkzaamheden zullen kerkvoogden zoo daarvoor voldoende redenen bestaan, het regt hebben om hem ten alle tijde uit zijn betrekking te ontslaan.

Aldus opgemaakt, vast gesteld en geteekend door Kerkvoogden der Gemeente,
heden ten achtentwintigsten Junij, achttienhonderd een en vijftig.

Vroeger was Zwijsndrecht een tuinbouwdorp. De tuinbouw was er al erg oud. In de jubileumbundel van de vroegere Zwijsndrechtse veiling (1948) leest men dat vluchtelingen uit de Zuidelijke Nederlanden, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, belangrijk hebben bijgedragen tot de ontwikkeling. Namen als Van Turenhout, De Klerk en Van Namen zouden daar nog aan herinneren.

Vroeger hadden tuinders vaak eigen selecties van tuinbouwgewassen die dan meestal genoemd werden naar de plaats waar ze vandaar kwamen. Veel van die namen zijn verdwenen, maar andere komen nog steeds voor. Zo zijn er nog steeds Flakeze en Berlikumer winterpeen en Mechelse bloemkool. Omdat het gebied rond Amsterdam een tuinbouwgebied was, kent men nog steeds de Amsterdamse bak (bospeen), Amsterdamse Donkergroene (selderij) en Amsterdamse Fijne (selderij).

Soms waren het grappige namen b.v.: Delftse Kortpoot (bloemkool), Baarloose Nietplekken (augurk), Vlijmse Krombek (doperwt), Udense Spaanse (kers), Lunterse Pippeling (appel) en Schoone van Boskoop (appel).

Zo waren (en zijn) er ook namen waar Zwijsndrecht in voorkomt. In dit artikel enkele voorbeelden.

Zwijsndrechtse Wijnpeer.

Een beschrijving van deze lekkere, sappige handpeer is te vinden in het boekje "Verdwenen appel- en perenrassen" door Liesbeth Idema.

Toch is dit ras nog niet helemaal verdwenen.

Schrijver dezes kwam deze peer de laatste jaren nog tegen als hoogstam in een tuin bij een woonhuis te Gouderak, Rhoon en in de Bommelerwaard. Mogelijk dat hij hier in de buurt ook nog wel ergens staat?

In genoemd boekje staat dat de verdere herkomst niet bekend is. Het ras kwam als hoogstam, maar ook als struik voor. Er was vroeger export naar Engeland en Duitsland.



Pluktijd is de tweede helft van oktober. De bewaarduur is kort. Het is een vrij kleine peer die langwerpig van vorm is. De kleur is groen met vooral aan de kelk wat roest. Soms komt een lichte, rode blos voor. Wordt bij rijping groengeel van kleur. Redenen tot verdwijning zijn: kleine vrucht, korte bewaarduur en de gevoeligheid voor buikziek.

Zwijndrechtse Pootui.

In de literatuur komt men dit ras in de vorige eeuw al tegen. Vroeger had men naast de gezaaide uien ook gepote uien die vroeger oogstbaar waren. Ze werden 20-25 augustus buiten op een zaaibed gezaaid. Als plantje werden ze maart-begin april uitgeplant op een afstand van 25 x 10 cm en in augustus geoogst. Bij vorst werden de plantbedden beschut met twijgen.

Van dit ras Zwijndrechtse Pootui werd later wel ter plaatse uitgezaaid laatst augustus-begin september en het volgend jaar augustus geoogst. Het ras is bestand tegen enige vorst.

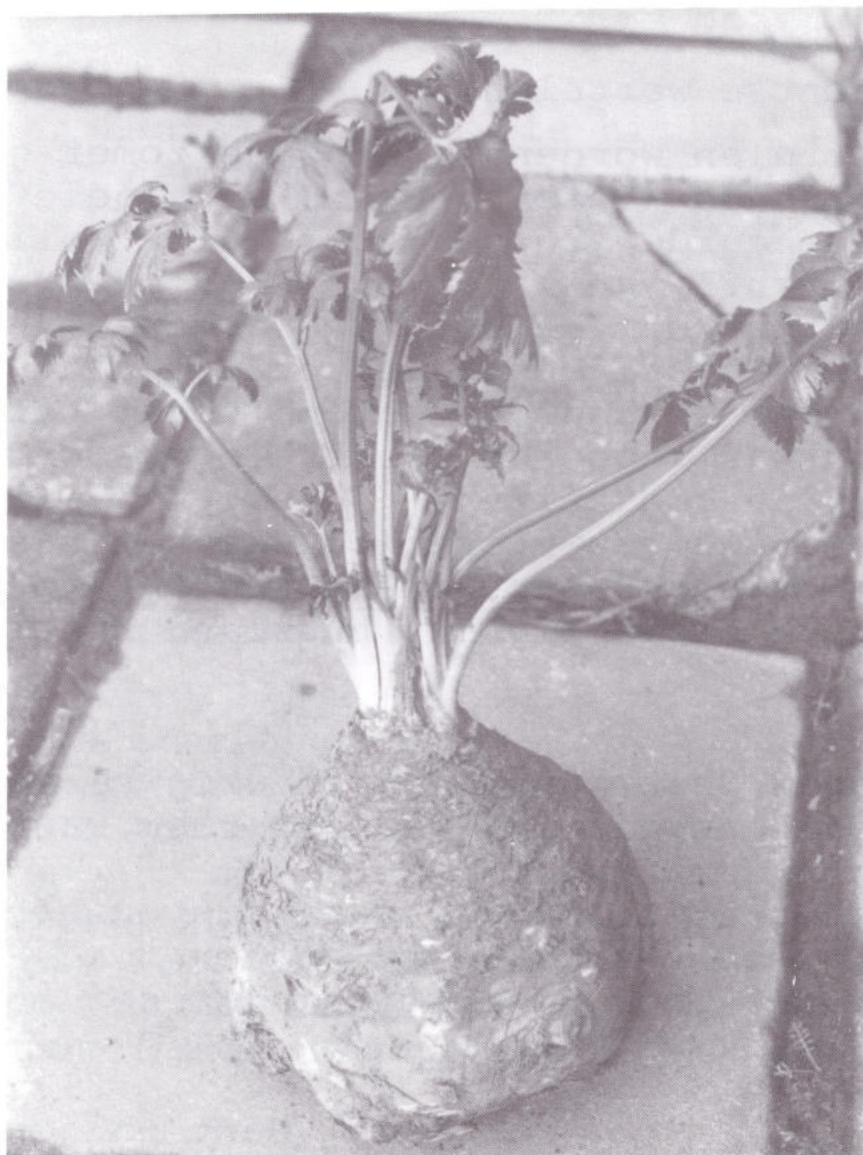
De oorzaak van het verdwijnen is de opkomst van de z.g. "plantuitjes". Dit zijn kleine uitjes die in het voorjaar buiten worden uitgeplant en geoogst worden in juli-augustus. De teelt van pootuien vroeg ook veel arbeid.

Roem van Zwijndrecht.

Dit is een knolselderijras dat in de handel gebracht wordt door het veredelingsbedrijf Rijk Zwaan te De Lier. Het verdelingsbedrijf Royal Sluis te Enkhuizen heeft er een variatie op onder de naam Zwindra. Dus ook afgeleid van Zwijndrecht.

Knolselderij wordt voor 70% geëxporteerd naar West-Duitsland voor de industrie, 15% is bestemd voor de industrie in het binnenland en 15% voor vers gebruik.

Roem van Zwijndrecht was jaren het meest geteelde ras vanwege zijn kwaliteit. Vanwege zijn gevoeligheid voor het selderijmozaïekvirus is het verdrongen door andere rassen die minder gevoelig voor deze ziekte zijn.



Zwijndrechtse Putjes.

Bij de savooie kool voor vers gebruik kende men het type "putjeskool". Dit vanwege het "putje" aan de bovenkant van de kool. De eigenlijke kool was dus niet gesloten en vormde een putje aan de bovenkant.

Men kende naast de Zwijndrechtse Putjes ook de Bredase, Westlandse en Deventerputjes.

Dit waren allemaal selekties die wat van elkaar afweken en door selektie aangepast waren aan de plaatselijke omstandigheden. Deze selekties waren winterhard.

Ze werden april-mei gezaaid en juni uitgeplant op een afstand van 55 x 50 cm. De oogst was dan gedurende de winter.

Deze rassen zijn verdrongen door z.g. "hybriden", die een hogere produktie geven.

Zwijndrechtse wortelen.

Winterwortelen worden tijdens de zomer geteeld en de volgende winter bewaard en afgeleverd. Dat bewaren gebeurde vroeger door in te kuilen. Men groef een kuil van 1 à 2 m. breed en 20-30 cm. diep. Hierin kwam de peen te liggen op een schuin toelopende hoop. Deze werd ondergedekt met eerst stro of riet en daarover grond zodat het produkt beveiligd was tegen de vorst. Tegenwoordig bewaart men in koelhuizen.

Rond de vorige eeuwwisseling was het ras "Zwijndrechts Wortelen" een bekend ras dat voor export goed bekend stond bij ons buurland Engeland.

Tenslotte.

De tuinbouw in Zwijndrecht is vrijwel verdwenen. Is dit vergane glorie? Was dit roem van Zwijndrecht?

Namen herinneren ook aan dat tuinbouwgebeuren. Dit dreigt ook vergeten te worden.

Mogelijk dat door dit artikel het een en ander wordt vereeuwigd.

Bert Baijense

De 62-jarige groentenkoopman P. van Oorschot en zijn vrouw geraakten gister voormiddag met hit en wagen aan de Kerkstraat alhier van een ongeveer 2 meter hoogen kant te water, doordat de hit schrok. Dit ongeval werd direct opgemerkt door de bewoners uit de omtrek. De vrouw was spoedig gered, doch den man die onder den wagen terecht gekomen was, kon men eerst niet vinden. Door opborrelend water en bloed dat op het water kwam, werd de plaats waar de man lag aangewezen. Met vereende krachten werd de man onder de wagen vandaar en op de kant gehaald. Hij bloedde uit een gapende wond aan zijn hoofd. Dr. Kamberg en zuster Polderman waren spoedig ter plaatse. Na medische behandeling werd Van Oorschot ondergebracht in een lokaal van H. van der Linden. Na ontdaan te zijn van zijn natte kleederen en na verwarming bij de kachel, onder enige dekens en met een aantal kruiken, is hij tot bewustzijn gekomen. In den namiddag is de man per rijwielbrancard naar zijn woning in Rijsoord vervoerd, naar men zegt is het levensgevaar geweken. De hit en de wagen zijn uit de sloot gehaald en zonder averij of letsel op de kant gezet. Een hoeveelheid groenten ging verloren.

(Dagbl.v.R'dam - 9 Jan.1923)

HET RECHTERLIJK ARCHIEF VAN ZUID-HOLLAND
(criminele rollen)

Nr.128, 1 maart 1808: Pieter Kemp, 50 jaar, geboren te Dordrecht en wonende te H.I.ambacht heeft in een herberg van Bastiaan v.d.Burg te Zwijndrecht ene Pieter Stevensse Stooker ontmoet. Pieter Kemp is met Stooker naar Dordrecht gegaan om hem de weg te wijzen naar een Frans rekruteringsbureau waar hij zich aan wilde melden voor het leger van Napoleon. Pieter Kemp heeft een grote hoeveelheid sterken drank tot zich genomen

en heeft Stooker het gelag laten betalen. Bij de Vuijlpoort in Dordrecht heeft Kemp zijn medegevangene: Cornelis de Vormer ontmoet, samen hebben zij in Dordrecht in de herberg: "De laatste stuiver", Stooker om geld gevraagd, Stooker gaf hun ieder een schelling, maar Kemp en de Vormer namen daar geen genoegen mee, onder bedreiging hebben Kemp en de Vormer, Stooker zijn geld afhandig gemaakt. Vonnis: Kemp en de Vormer zullen gegeseld worden en daarna verbannen voor 8 jaar uit depart. Holland.

(Dagtekening: 15-4-1808)

Nr.128, 17 november 1809: Aart Romijn uit Sandelingenambacht, "een landloper, die zich bedelend en met allerlij dieverijen ophield", heeft bij de weduwe van Johannes de Geer (Schout v. Sandelingenambacht) een ijzeren plaat weggebroken en verkocht voor 36 stuivers aan Hendrik de Graaf, heeft vervolgens een raam "uit eene schuijt gestoolen" en in de "nacht omtrend de de klokke van 2 uren, diefelijk weggevoerd eene roeiboot en in Bolnes verkogt voor 2 Zeeuwsche rijksdaalders, tevens heeft hij bij Cornelis Jacobsz Bijkerk te H.I.Ambacht alebessen gestoolen uit de boomgaard van Corn.B. In de afgeloopen zomer heeft hij te zamen met zekere Lange Dirk, bijgenaemt Dirk-Billekens te Dordrecht, een bootje gehuurd om enige weken te bevaren maar later in Oud Beiyerland verkocht voor f 16,-". Vonnis: Aart Romijn veroordeeld tot 2 jaar tuchthuis en verbanning uit Zuid-Holland voor 8 jaar.

Nr.128, 2 oktober 1810: Jan van Dam, gevangene te Dordrecht en geb. te H.I. Ambacht heeft "buijten pijn van boeijen en banden van ijser" beleden dat hij het bannissement heeft genegeerd en naar 't ambt. is teruggekeerd. Vonnis: 1 jaar tuchthuis en daarna 8 jaar verbannen.

(Terugkeer naar huis binnen de tijd van de duur van de verbanning was een ernstige overtreding!)

In "Schoolmeester gevraagd" komt op de 10e regel de naam "Maire" voor. Bij de bezetting door het leger van keizer Napoleon van de Nederlanden werd een verordening uitgevaardigd dat alle officiële stukken tweetalig moesten zijn; in deze advertentie uit de Dordtse Courant komt dezelfde tekst nogmaals voor in de Franse taal. De Franse taal werd in Nederland zeer gewaardeerd. Voornamen lieden spraken dan ook liever Frans dan hun moedertaal. De schrijfster, Jo van Ammers-Kuler heeft aardige romans geschreven spelende in die tijd.

SCHOOLMEESTER GEVRAAGD

Hendrik Ido Ambacht, 4.5.1813.

Alzoo door de vrijwillige afstand van Cornelis de Jong tzn, de post van Schoolmeester alsmede koster en voorzanger der Gereformeerde kerk te H.I.Ambacht, nabij Dordrecht, komt te vaceren, zoo worden alle degenen welke daartoe genegen zijn, en geen minderen dan tweeden rang hebben, uitgenoodigd, zich vóór of op den 12 junij 1813, met overlegging der bewijzen van algemeene toelating en goed gedrag, te adresseren aan de Maire der gemeente van Hendrik Ido Ambacht en intusschen hunne gaven in de kerk laten hooren, waartoe elke Zondag gelegenheid zal zijn. Zijnde het vaste tractement f 165,-- 's jaars buiten de emolumenten, ook de bediening van Doodgraver voortspruitende, en behalve de vrije bewoening van een voor eenige jaren nieuw gebouwd huis met eenen fraaijen tuin daarbij. Zullende geene andere dan gefrankeerde brieven worden aangenomen, terwijl het vergelijkend examen plaats zal hebben op Donderdag den 24e Junij 1813.

(uit de Dordse Courant 1813, oud archief
H.I.Amb. no. 4872)

Ambachts taalgebruik

De vorige keer hebben we de uitspraak van de "a", de "ij" en de "ei" toegelicht. De mogelijkheden van het gebruik van de fonetische tekens zijn in ons blad in enkele gevallen ontoereikend, vandaar dat gebruik gemaakt is van combinatie van klinkers. Desalniettemin zijn er toch enkele foutjes in geslopen, die we zullen corrigeren.

De uitspraak van de "ij" moet geen "a" zijn, maar "ai", zelfs neigend naar aoi, en bij de uitgang van het verkleinwoord "kleintje" staat "kleinkie"; de oplettende lezer zal begrepen hebben dat dit "klaoinkie" moet zijn. Tenslotte is bij de "a" als uitspraak "oa" aangegeven; het is beter om "ao" aan te houden.

In deze aflevering komen enkele andere klinkers aan bod. De "e" en "ee".

Een éénduidige uitspraak hiervan is niet te geven. Deze is afhankelijk van de betekenis van het woord waarin hij voorkomt. Overigens is dit ook bij het Algemeen Nederlands (AN) het geval, denk aan de woorden "heen" en "weer".

"Kreeg" wordt hetzelfde uitgesproken als in het "A.N."

In "geen" is de uitspraak als in "weer" evenals "heet" in de betekenis van "warm". Daarentegen wordt het in de naamsbetekenis uitgesproken als "hiet". Hij heet Klaas wordt dus "Hai hiet Klaos".

Woorden en uitdrukkingen

We gaan nu verder met de lijst van woorden en uitdrukkingen in het Ambachts dialect.

Behalve de uitspraak in dit dialect zijn ook een aantal plaatselijke gezegden opgenomen.

De opsomming is geheel willekeurig.

ze wazze weze visse	ze waren wezen vissen
ik dog dak gek wier	ik dacht dat ik gek werd
ze stong voor de geut- stêên	ze stond voor de goot- steen

tante Besjoantjie
't Joogie z'n billegies
zain nat
juk op m'n rik
un dônege bedoening
hai kreeg slêêg
de harrebarg
Kee van Jaope
van wies bin jai d'r êên?
je zel je de boors nog
ete

de bêêstebongerd
't Achterambacht
de brokkeman
hij kekerde
het kleerrak

korswegge
ik vong un kluit
me sundagse goed
ze hebbe gebeje
un zwak gestellegie

fiemeldefors
wat is 't leste woord?

het aizer smêje as 't
hêêt is
nat kachelhout
wacht un hortie
de man van het dôôje-
fonkst
ga raije met zussies
je mot meer dut op

wacht is passies!
(een pôôsie)
je heb bieje en mezeke
zôô mak as un lammegie
't is taid om de gaot te
melleke

tante Bastiaantje
't jongetje zijn bille-
tjes zijn nat
jeuk op m'n rug
een duffel boel
hij kreeg een pak slaag
de herberg
Cornelia van Jacob
van wie ben jij er een?
je zal je nog te barsten
eten

de dierentuin
het Achterambacht
koopman in zoetigheden
hij stotterde
rek voor het drogen van
textiel

kerstbroodje
ik vond een 2½ centstuk
mijn zondagse kleren
ze hebben gebeden
een zwak gestel (bij
kinderen)

gammel
voor slechtoplettende
kinderen bij het bij-
bellezen

het ijzer smeden als
het heet is
vochtig brandhout
wacht een poosje
de man v/d begrafenis-
verzekering
ga rijden met je zusje
je meer deze kant uit
laten gaan
wacht een poosje

je hebt bijen en muggen
zo mak als een lammetje
't is tijd om de geit
te melken

't is gunne kant op
of deuze kant op

zôô fain as gemaole
poppestront
mat ik gêên stoele dan
hou ik mun bieze
un raisie nèè Perais
un toggie over 't ailand

"doet niet"?
un billetikker
wilde bêêstespul
pain in me laif
de Hervurmde kark
Wulm van Dirke
Ome Aâi en tante Hailtie

nie zôô jakke of rippe

fezeke
naemborregie
moeijighaid
stikkezak
booggie
blommepap
grêêterug
hôôge zaije
varreke en blik
de raesbol
staifsel
geweun
hoassie reppie
ungâns ete

ingewandswroeter

't ais is vrot slecht
schôôsse raije
schaem je aige
un vriemeltie
un plaetjie
veul pluzier

(van gins) het is daar-
heen of hierheen of
deze kant op
zeer fijne substantie,
extreme geloofsrichting
graag of in't geheel
niet
een reisje naar Parijs
een tochtje over het
eiland

"is 't niet?"
jacquet
circus
pijn in mijn lijf
de Hervormde kerk
Willem Dirkszoon
Oom Arie en tante
Heiltje

niet zo jachten,
sta eens stil
friemelen, plukken
naambordje
moeheid
blauwe linnen broodzak
boterham
bloempap
graterig
hoge hoed
stoffer en blik
rage of raagbol
stijfsel
gewoon
haastje-repje
een grote hoeveelheid
voedsel eten

iemand sarren of plagen
die iemand uit wil horen
het ijs is onbetrouwbaar
schaatsen rijden
schaam je
een heel klein beetje
een plaatje
veel plezier

het huisie
de kaomer wier behonge
klaigrond
de Stête baibel
de kattekissemus
kâzuwêêl
de profête
verschaije perseune
un taortie
bruissuikers

un pèrdevaig
kaik nêr je aige
nachtbraeker
het karkurgel
nêêgelbaiter
un hêêl zooigie

kaizer Wulm twêê
Wullemien
amborstug
spiesspook

staeregje brandewain
uitgespoge
voetstôôs

de Stêênplaes
meziekкурps
karkezakkie
gommelestiek
de bovemêêster
kraik un kwartie?
vanaigus
beje d'rin Hain
veegluizen
't Hailig Aevendmaol
anlegge
besturreve

lodderain

W.C. (buiten het huis)
de kamer werd behangen
kleigrond
de Statenbijbel
de catechismus
casueel; toevallig
de profeten
verscheidene personen
een taartje
bruidsuikers bij huwe-
lijk

een paardevijg
kijk naar je zelf
nachtbraker
het kerkorgel
nagelbijter
een hele partij vis of
aardappels e.d.

keizer Wilhelm II
Wilhelmina
bronchitis
een slechte eter,
knoeier

restje brandewijn
uitgespuwd
voetstoots, op staande
voet

de Steenplaats
muziekkorps, fanfare
kerkezak
gymnastiek
de hoofdonderwijzer
krijg ik een kwartje?
vanzelf
ben je binnen Hein?
wandluizen
het Heilig Avondmaal
een verhouding aangaan
bestorven/iets langer
laten staan
reukwater (l'eau de
Reine!)

flêêmert
 raistebrai
 un spannegie
 (een stellegie)
 un doerak
 angebooije
 de nor, ashok
 schrêêuwelêluk
 un tobberaisie
 gallege
 un tûontjie laeger
 karrekiekkast
 flewêel
 niet zô rippe
 ik hebbie niet gerope
 gille as un mêtger
 varreke
 hai stonk as un bonsum
 boorschoppe hoale
 ik slao je kwait
 fernel
 fain kattelijk
 schaitlaister
 biggels
 belaidenis
 kloentjie
 wurveltie
 blaeskaek
 un blauw kaortie

 ik mot nog in 'tailtjie
 ik heb hum weggejoge
 kleskop kleskop
 nestezaoiker

mooiprater
 rijstebrij
 samengaan van een jon-
 gen en meisje
 een oude smeerlap
 aangeboden
 een cel v.dronkelieden
 telkens huilend
 een tobberij
 bretels
 een toontje lager
 een fototoestel
 fluweel
 niet zo jagen, jachten
 ik heb je niet geroepen
 hard krijsten

 hij stonk als een bunzing
 boodschappen halen
 ik geef je een pak slaag
 flanel
 fijn katholiek
 laffaard
 grind
 belijdenis
 kluwe wol etc.
 wervel, houten deurknop
 opschepper
 blauw kaartje, bewijs-
 goedgegedrag zondagschool
 ik moet nog in bad
 ik heb hem weggejaagd
 praatjesmaker
 pissebed

Een groot aantal dames van middelbare leeftijd
 ging met drie tour-autobussen een dagje uit.
 Onderweg werd koffie gedronken. Nadat ze de kof-
 fie en de moorkop genuttigd hadden, zochten de
 dames de gereedstaande autobussen weer op. Enigen
 van hen, die niet goed wisten in welke bus ze ge-
 zeten hadden, vroegen aan de chauffeur Arie van

Linden: "Aoi, in waffer momme?"

Hetgeen in eenvoudig Nederlands betekent:
"Arie, in welke bus moeten we instappen?"

(gebeurd in H.I.ambacht in 1965)

(wordt vervolgd)

A. de Zeeuw



Het Kerkplein, met de standplaats voor de auto.-
bus H.I.Ambacht-Dordrecht en een kijke in de
Kerkstraat.

(Foto weekblad "Groot Rotterdam" 1-5-1926)

Colofon

"Swindregt Were" een naam die naast "Swijndregt Were" al vroeg genoemd wordt voor de Zwijndrechtse Waard, is een gezamenlijk periodiek van het Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt twee tot drie keer per jaar en wordt gratis aan de leden van de beide verenigingen toegezonden.

Redactie H.I.Ambacht:	Redactie Zwijndrecht:
mw P.M. Kats-	drs C.R. van den Berg
van de Velde	A. van der Linden
C. Lagendijk	K. Popijus
A. de Zeeuw	mw. E. Dreesens-
	van der Linden

Redactie-adres:

Prins Bernhardstraat 28, 3331 BR Zwijndrecht
telefoon 078 - 194677
(tevens adres secretariaat Historische Vereniging Zwijndrecht).

Secretariaat Historisch Genootschap
Hendrik Ido Ambacht:

Ir. H. van Vliet, Weteringsingel 38
3242 AJ H.I. Ambacht - telefoon 01858-12272
Postgiro nummer 440728

Druk: Pro Patria Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers
bedraagt f 4,75.

ISBN 90-73236-03-7

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

